

Б.С. Дуб

**СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА:  
ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА**

Пояснена сутність системи економічної безпеки підприємств. Проведено класифікацію принципів її побудови, функціональних складників. Наведено авторське трактування декомпозиції даної системи. Підкреслено, що лише злагоджена організація системи здатна забезпечити її ефективність. Рис. 1, табл. 6, дж. 44.

Ключові слова: система економічної безпеки підприємства, функціональні складові, об'єкт, суб'єкт, принципи, завдання, функції, цілі.

JEL M21; G30

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Досвід провідних країн світу підтверджує, що забезпечення економічної безпеки є гарантією незалежності, сталого розвитку та ефективності економіки, соціального благополуччя та успішної діяльності суб'єктів господарської діяльності. Так, формування дієвої системи економічної безпеки держави, галузі, організації забезпечує захищеність від потенційних негативних впливів ринкового середовища, сприяє зростанню конкурентоспроможності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства присвячували свої роботи цілий ряд зарубіжних та вітчизняних науковців: А. Вестинг, Д. Ламберт, З. Матейк, З.С. Варналій [1], О.А. Кириченко, А.Т. Ковальчук, В.Л. Ортинський, Т.М. Іванюта [2], І.А. Белоусова, Т.Г. Васильців та ін. Дослідження системи економічної безпеки загалом і за елементами проводили С.В. Кавун [3], Н.Ю. Гічова, А.В. Кірієнко, В.П. Пономарьов, І.О. Бланк і ін. Концептуальні засади створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства вивчали Г.В. Козаченко [4], Ю.С. Погорелов [4], О.М. Ляшенко, С.Н. Ілляшенко [5], П.Я. Пригунов [6].

**Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Проте, як слушно зазначають Козаченко Г.В. та Погорелов Ю.С. [4, с. 6], системотворенню в економічній безпекології додають труднощів протилежність різних тлумачень сутності наукової категорії «система економічної безпеки підприємства» та нечіткі визначення, що стримує розвиток даного напрямку досліджень. Адже неокресленість стартових позицій вивчення змісту поняття перешкоджає проведенню подальшого повноцінного його аналізу. Подальший розвиток науки неможливий без застосування системного підходу, а він, за висловом Масляка П.О. щодо розвитку рекреаційної географії [7], «не лише не вичерпав себе, а, насправді, й не був використаний повною мірою», що притаманно й економічній безпекології. В економічній безпекології досі не створено цілісної методології до його застосування, хоча системний підхід декларується як основоположний в багатьох дослідженнях економічної безпеки підприємства.

**Метою статті є** визначення змісту наукової категорії «економічна безпека підприємства», її мети, принципів та складу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Різні трактування терміну «система економічної безпеки підприємства» наведено в табл.1, що вкотре підтверджує різноманітність поглядів сучасних фахівців на сутність поняття.

Питання сутності та складу системи економічної безпеки підприємства ще не знайшло фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання.

Таблиця 1

**Визначення поняття «система економічної безпеки підприємства»**

Визначення	Автор
комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз	Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України [8]
структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому	Вовк В.В. [9]
організаційна підсистема підприємства, що складається з сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових і інших заходів, сукупності сил і засобів, направлених на забезпечення безпеки підприємства, захисту законних інтересів його керівництва й інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємства	Пригунов П.Я. [6, с. 107]
сукупність взаємопов'язаних елементів, що складають єдине ціле. Вона містить такі складові елементи: суб'єкти безпеки, об'єкти безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки	Прохорова В.В. [10, с. 24-25]
процес та вид професійної діяльності суб'єктів її забезпечення	Пригунов П.Я. [6, с. 107]
сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства, що мають спільні цілі, наділених відповідними функціями і правовими повноваженнями, що мають необхідну матеріально-технічну базу, підготовлений персонал, механізми управління і взаємодії, що володіють технологіями, формами і методами визначення, зниження рівня та протидії небезпекам і загрозам у сфері економіки	Захаров О.І. [11]
сукупність взаємопов'язаних елементів, які дозволяють здійснювати управління діяльністю акціонерного товариства шляхом мінімізації впливу на нього внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення ним поставленої стратегічної мети	Мігус І.П. [12, с. 22]
...комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві	Камлик М.І. [13]
у науковій літературі для описання процесу управління ЕБП, який включатиме в себе процес її забезпечення, частіше використовується поняття «система ЕБП»	Єфімова Г.В. [14, с. 81]
ресурси захисту (власні: глава фірми, рада безпеки, персонал фірми, служба охорони тощо, державні: силові міністерства, правові ресурси, органи державного та місцевого самоврядування, суспільні: громадські організації, фонди, рухи, засоби масової інформації тощо), засоби захисту, об'єкти захисту (продукція підприємства, інформаційні потоки, основні та оборотні виробничі фонди, нематеріальні цінності, трудовий потенціал, ноу-хау, імідж підприємства)	Локотецька О.В. [15, с. 200]
система економічної безпеки підприємства одночасно є способом її забезпечення і формою діяльності щодо такого забезпечення	Адаменко Т.М. [16, с. 265]

*Джерело: розроблено автором за [6, 8-16].*

Ілляшенко О.В. масив наявних визначень поняття «система економічної безпеки» згрупувала в чотири категорії [5, с.163-164] (табл. 2). Вважаємо, що наявні тлумачення відповідають трьом підходам: структурному, функціональному та діяльнісному.

Таблиця 2

**Підходи до трактування категорії  
«система економічної безпеки підприємства»**

Підхід*	Група
діяльнісний	як комплекс взаємопов'язаних заходів різноманітного характеру, які мають здійснюватися з метою захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз;
діяльнісний	як діяльність структурного підрозділу підприємства, функціями якого є забезпечення економічної безпеки підприємства;
структурний	як сукупність елементів (об'єкт та суб'єкт економічної безпеки, механізм забезпечення безпеки, наукова теорія безпеки, політика і стратегія безпеки, засоби, методи забезпечення безпеки, концепція безпеки підприємства тощо);
функціональний	як сукупність функціональних складових системи.

\*назви підходів додано автором

*Джерело: сформовано автором на основі [5, с.163-164].*

На нашу думку, система економічної безпеки підприємства – концептуальна категорія, яка визначає стратегічні рамки в управлінні загрозами і є сукупністю об'єктів, суб'єктів, функціональних складників, методики оцінювання та заходів (процесів, процедур) із забезпечення економічної безпеки організації, що використовуються підприємством (організацією, установою) задля найповнішого гарантування захищеності. Фундаментальною основою ефективної системи економічної безпеки підприємства є наукова теорія безпекології (узгодженість експленарного, теоретичного та методологічного базисів), визначена політика економічної безпеки підприємства (мета, цілі, завдання, функції, принципи і створення власної служби), стратегія (види стратегій, система цілей, тактика і оперативне реагування), концепція ЕБП (загальні положення діяльності із забезпечення ЕБП). Тому найкращим схематичним зображенням зазначеної системи вважаємо міцну конструкцію, будівлю, здатну забезпечувати захищеність підприємства від негативних впливів середовища (рис.1).

Заходи з ідентифікації, попередження, нейтралізації, нівелювання наслідків ризиків та механізм забезпечення економічної безпеки є елементами системи забезпечення економічної безпеки підприємства, підсистеми системи економічної безпеки підприємства.

З позиції системного підходу, система економічної безпеки підприємства характеризується як техніко-економічна, локальна, складна, стохастична, аперіодична система з неповним забезпеченням кількісною інформацією [12, с. 20].

Чітко окреслені властивості системи економічної безпеки підприємства залежать від певних рис самого підприємства: галузі діяльності, розміру, етапу розвитку, фінансово-економічного стану, виробничої структури, виду системи

управління (в т.ч. організаційна структура, метод прийняття управлінських рішень, рівень мікроменеджменту), корпоративної філософії, ефективності використання потенціалу (фінансового, кадрового, техніко-технологічного, інформаційного, інноваційного, організаційного тощо). Макросередовище (зокрема конкуренти та зовнішні ризики) теж чинять вплив на формування системи економічної безпеки підприємства. Варналій З.С. визначає такі загальні властивості економічної безпеки: розвиток, стійкість, адаптивність, незалежність, інерційність [1, с. 44].

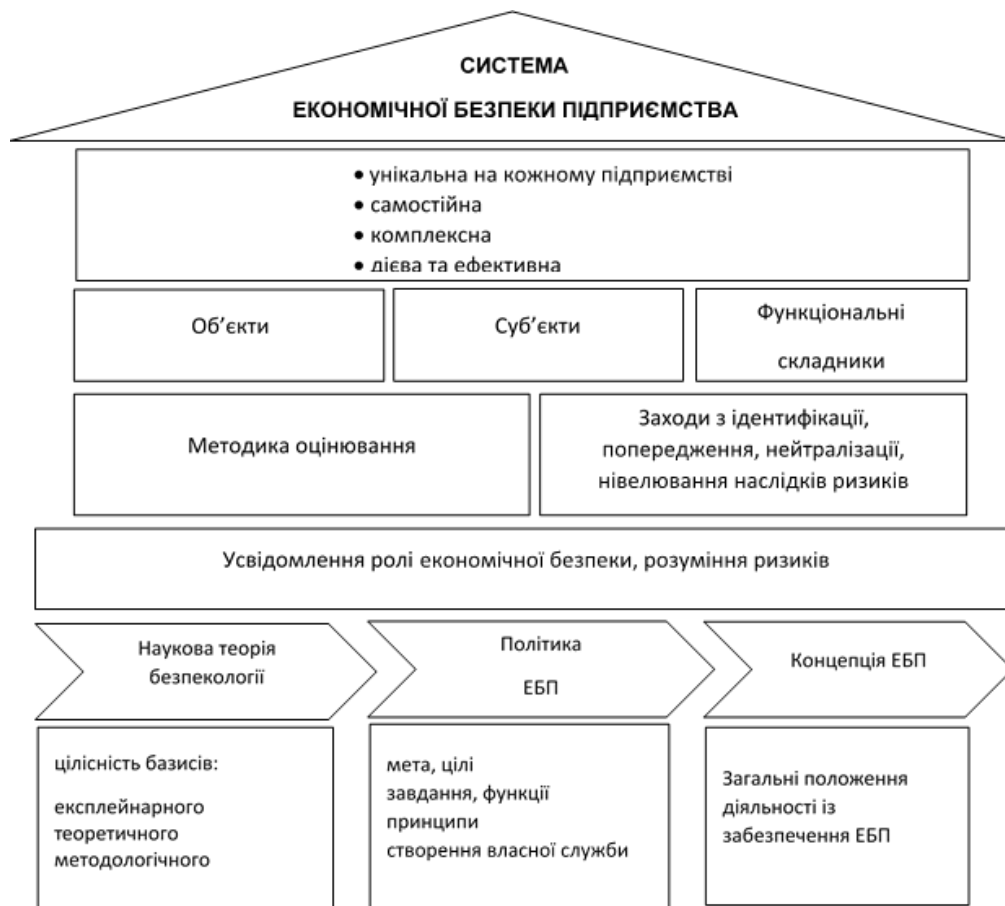


Рис. 1. Авторське трактування системи економічної безпеки підприємства (ЕБП)  
*Джерело: розроблено автором*

Іванюта Т.М. і Заїчковський А.О. виокремлюють такі неодмінні ознаки системи економічної безпеки підприємства [2, с. 19]: вона має бути унікальною, самостійною, комплексною, дієвою та ефективною. Ці якості дозволяють ліквідувати негативні наслідки впливу загроз та попереджувати появу нових, забезпечувати розвиток підприємства.

Хринюк О.С. та Корчовна М.Р. [17] зазначають, що кожне підприємство є системою, яка містить різні взаємопов'язані частини, причому якісні риси системи не обов'язково притаманні компонентам. А на стикові, на межі внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи (підприємства) можуть утворюватися прогалини, через

які реалізуються різні види загроз. Для забезпечення належного ступеня захисту від них і необхідно протиставити діяльність, яка б носила системний характер.

Втім, вживання словосполучення «комплексна система економічної безпеки» вважаємо некоректним, оскільки кожна система економічної безпеки підприємства має бути комплексною, гарантувати безпеку за всіма складниками, а не лише інформаційну чи ресурсну.

Головна мета створення системи економічної безпеки підприємства полягає в гарантуванні поточної ефективної діяльності та забезпеченні подальшого сталого розвитку підприємства шляхом своєчасного виявлення, мінімізації і запобігання внутрішнім і зовнішнім викликам, небезпекам, загрозам, ризикам.

Досягнення зазначеної мети можливе за рахунок досягнення функціональних цілей системи економічної безпеки підприємства:

1) забезпечення конкурентоспроможності підприємства, результативності діяльності, фінансової стійкості, високої продуктивності;

2) формування ефективної організаційної структури управління економічною безпекою, створення власної служби економічної безпеки підприємства відповідно до виявлених ризиків та загроз;

3) досягнення високої кваліфікації працівників, реалізація інтелектуального потенціалу суб'єкта господарської діяльності;

4) гарантування правового захисту, технологічної незалежності та лідерства в технологіях, належної ефективності корпоративних інновацій, НДДКР;

5) запобігання забрудненню довкілля внаслідок діяльності підприємства, попередження проблем шляхом використання екологічно чистих технологій;

6) захист конфіденційної інформації та комерційної таємниці, досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи підприємства;

7) безпека персоналу, комерційних інтересів, матеріальних цінностей та капіталу.

Функціями системи є:

1) підготовка (підготовка даних для оброблення, сортування, оцінювання, прогнозування);

2) аналітична (аналіз, порівняння даних, з'ясування динаміки, тенденцій та закономірностей, опис поведінки контрагентів та синтез елементів аналізу, розроблення пропозицій);

3) конкурентна розвідка (легальний пошук повної достовірної інформації у відкритому доступі для здобуття конкурентних переваг – т.зв. «гра на випередження», недопущення непередбачуваних кризових подій шляхом своєчасного здобуття даних про зовнішнє середовище підприємства);

4) контррозвідка, внутрішній моніторинг (протидія промислового шпигунству, захист комерційної таємниці, недопущення витоку конфіденційної інформації шляхом дотримання регламенту нерозголошення, усунення слабких ланок в управлінні підприємством з метою недопущення збитку чи втрати ринку);

5) протидія рейдерству (запобігання рейдерському захопленню підприємства, ворожим поглинанням);

6) моніторинг (загалом зовнішнього і внутрішнього середовища, реальних і потенційних загроз, викликів, небезпек, ризиків).

Процес досягнення цілей передбачає виконання таких завдань:

1) своєчасне виявлення, попередження, аналіз, оцінювання, послаблення, прогнозування ризиків та загроз економічній безпеці підприємства;

2) організація превентивних заходів (запобігання можливим загрозам);

3) гарантування безпеки функціональних складників ЕБП;

4) вироблення та ухвалення найоптимальніших управлінських рішень щодо

стратегії і тактики реагування на виниклі загрози;

5) вивчення інтерфейсного елемента системи економічної безпеки підприємства (перевірка надійності партнерів, клієнтів та персоналу);

6) недопущення діяльності на підприємстві економічної розвідки конкурентів, протидія проникненню злодіїв; захист банківських рахунків, баз даних підприємства від злодіїв [18, с. 96];

7) фізична і технічна охорона матеріальних цінностей підприємства (будівлі, території, транспорт);

8) юридичний захист прав, інтересів підприємства та його працівників;

9) формування і продуктивне використання інформаційно-аналітичного та інноваційного забезпечення системи економічної безпеки підприємства;

10) постійний контроль за ефективністю функціонування системи економічної безпеки, удосконалення її елементів.

При створенні системи економічної безпеки підприємства важливо дотримуватись певних принципів, перелік яких варіюється у різних працях. Інколи автори більшість принципів системи економічної безпеки підприємства запозичують із загальних принципів управління (як у [19]), що не зовсім коректно. Також вважаємо, що система має бути побудована на всій сукупності принципів, а не лише одного з них (як в [20, с.59]). У табл. 3 за допомогою методу синтез-матриці («узагальнюючої матриці») зведено наявні принципи побудови системи економічної безпеки підприємства.

Класифікація принципів за критеріями системного, процесного, цільового, функціонального, структурного та операційного підходів наведена у табл. 4.

Концепція економічної безпеки підприємства – це: 1) система теоретико-методологічних поглядів, яка відображає розуміння і трактовку економічної безпеки підприємства та визначає цілі, завдання, методи, принципи, концептуальні моделі та положення управління нею; 2) документ в довільній формі, в якому відображені головні положення щодо формування та організації управління економічною безпекою підприємства; 3) система поглядів, ідей, цільових установок, пронизаних єдиним, визначальним задумом, основною думкою, що містить постановку та шляхи вирішення виявлених проблем. Концепція ЕБП є основою прийняття управлінських рішень у цій сфері [22, с.71].

Задля досягнення сталого розвитку, прибутковості діяльності та ефективного функціонування загалом підприємству необхідно сформувати сприятливе середовище, забезпечити належні зовнішні та внутрішні умови. Одним з-поміж найважливіших чинників цього є створення та запровадження механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, що спрямований на максимально ефективну діяльність із забезпечення стану захищеності підприємства від деструктивних чинників (загроз, ризиків, небезпек - внутрішніх та зовнішніх), що виявляється у ефективному застосуванні наявних ресурсів, стійкому розвитку, наявності конкурентних переваг, розумному узгодженню економічних інтересів з інтересами пов'язаних економічних агентів зовнішнього середовища та повній реалізації економічного потенціалу. Тобто механізм забезпечення економічної безпеки підприємства є формою реалізації функції управління економічною безпекою.

Досліджуються також стан системи економічної безпеки, рівень економічної безпеки тощо за допомогою якісних та кількісних методів.

Механізм управління економічною безпекою підприємства детальніше досліджено у доповіді [44]. Заходи із забезпечення та методика оцінювання економічної безпеки підприємства будуть описані у подальших публікаціях автора.

## Перелік принципів організації системи ЕБП

№ з/п	Принцип	Автор, джерело							
		Захаров О.І.	Зеркалов В.Д.	Кириченко О.А.	Локотецька О.В.	Мойсеєнко І.П.	Ортинський В.Л.	Франчук В.І.	Якубович З.
1	адекватності реагування на загрози								
2	активності	*		*		*			
3	безперервності / неперервності моніторингу зовнішнього середовища підприємства	*	*	*	*	*	*		*
4	взаємодії й координації ззовні й усередині підприємства / інтегрованість із загальною системою менеджменту	*	*	*	*	*	*	*	
5	гнучкості/адаптивності до змін							*	*
6	диференційованості / варіативності підходів до розробки окремих управлінських рішень								
7	достатності							*	
8	економічної доцільності/економності	*	*	*	*	*	*		*
9	законності	*	*	*	*	*	*	*	*
10	компетентності		*		*		*		
11	комплексності	*	*	*		*			*
12	об'єктивності/відповідності потенційним загрозам безпеці								
13	обґрунтованості	*				*			
14	оперативності та динамічності управління								
15	передової матеріально-технічної оснащеності								
16	плановості		*				*		
17	поєднання конфіденційності й гласності	*	*	*			*	*	
18	пріоритету заходів попередження		*				*		
19	самостійності й відповідальності /стимулювання та відповідальності персоналу і керівництва за стан ЕБП	*				*			
20	своєчасності	*		*		*		*	*
21	системності/цілісності/єдності						*	*	
22	спеціалізації	*		*		*		*	
23	спрямованості на стратегічні цілі економічного розвитку підприємства								
24	удосконалювання/розвитку	*		*					*
25	централізованого управління/підконтрольності	*		*		*		*	

Джерело: доповнено автором за [2, 17; 21, с. 37].

## Класифікація принципів

<b>Системні</b>	<b>Процесні</b>	<b>Цільові</b>
цілеспрямованість	комбінація превентивних та реакційних заходів	досяжність
комплексність	комбінація гласності й конфіденційності	конкретність
емерджентність	правомірність (законність)	гнучкість
відкритість	економічна доцільність	вимірність
зв'язність	еквіфінальність	сумісність
адаптивність		
автономність		
актуалізація		
<b>Операційні</b>	<b>Функціональні</b>	<b>Структурні</b>
пропорційність	зосередженість	пріоритет об'єкта над суб'єктом
прямоточність	багатофункціональність	координованість
рівномірність	нейтралізація	єдиноначальність
паралельність	принцип одночасності «чотирьох ролей»	мінімальна складність структури
безперервність	поєднання централізації і децентралізації	персональна відповідальність
спеціалізація	ієрархічність	

*Джерело: [21, с. 38].*

Структура системи економічної безпеки у дослідженнях досить часто виділяється надмірною деталізацією або виділенням елементів, що опосередковано відносяться до системи економічної безпеки підприємства [23]. У табл.5 узагальнено різні підходи до декомпозиції системи економічної безпеки підприємства.

Об'єктом системи економічної безпеки підприємства загалом є стійкий економічний стан підприємства нині та в майбутньому. Все, на що спрямовуються зусилля з гарантування економічної безпеки, фактично є об'єктом захисту, керованою підсистемою. Об'єкти конкретизуються за видами ресурсів (фінансові, організаційні, кадрові, управлінські, інтелектуальні, комунікаційні, інформаційні, матеріальні (товари, майно, техніка) і технологічні), видами діяльності та показниками, які планується підвищити для забезпечення підприємства (наприклад, фінансово-економічні, виробничі тощо).

Суб'єкти системи економічної безпеки підприємства, керуюча підсистема відрізняються більшою складністю, оскільки до неї входять і представники зовнішнього середовища. Відповідно виокремлюють дві групи суб'єктів системи економічної безпеки підприємства - внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх суб'єктів належать:

- власні внутрішні служби, структурні підрозділи, персонал, в компетенцію яких входить безпосереднє гарантування економічної безпеки підприємства;
- керівники, рада правління, власники (засновники) підприємства;
- акціонери, потенційні інвестори.

Інколи пропонують внутрішніх суб'єктів ще поділяти на спеціалізованих (служба економічної безпеки підприємства), напівспеціалізованих (маркетингова



**Структуризація системи економічної безпеки підприємства  
в різних публікаціях**

Склад	Автор
економічна безпека діяльності підприємства, репутаційна безпека та безпека зовнішнього середовища	І.Г. Манцуров, О.В. Нусінова [24]
сім основних функціональних підсистем економічної безпеки підприємства (організації)	С.Ф. Покропивний [25], Г.В. Козаченко (цитовано за [23])
концептуальна модель системи економічної безпеки: база, ресурси, сфери захисту об'єктів, компетенція персоналу, цілі, втрати, загрози	В. С. Пономаренко, С. В. Кавун [3, с. 49]
підсистеми 1) фінансова (основна); 2) внутрішньоекономічна; 3) зовнішньоекономічна (економіка зв'язків підприємства із зарубіжними партнерами); 4) соціально-економічна	Плескач В.Л. [26]
у рамках корпоративної безпеки: фінансово-економічна безпека з структурними сферами фінансової, економічної та маркетингової	Кравчук П.Я. [27]
служба безпеки, до складу якої входять відділи охорони та режиму, і служба економічної безпеки, що включає інформаційно-аналітичну групу, оперативно-технічну та групу GR (Government relations) задля регуляції відносин з органами державної влади	П. А. Герасимов (цитовано за [28, с. 114])
безпека управління (діяльність підприємства), ресурсів (людських, матеріальних й ін.), інформаційна безпека (конфіденційність), ринкова безпека (рейдерство, конкуренти)	Фроленко О.М. [29, с. 207]
має внутрішньовиробничі й позавиробничі складові	Гарічева С.Ю. [30]
пропонується економічну безпеку розділити на два блоки, в залежності від значимості впливу на її стан та тяжкості наслідків... економічна безпека підприємств включає дві комплексні складові (блоки): фінансово-економічну безпеку, яка відповідає за результати діяльності підприємства та стан його засобів та соціально-економічну безпеку, складові якої, не мають прямого впливу на фінансовий, майновий та технологічний стан підприємства, але є допоміжними у виробничій діяльності. Найбільш вагомою є фінансово-економічна безпека, яка включає в себе інші складові	Молодецька О. М. [31, с. 196]
на поточному рівні пропонується виділяти фінансову, морально-психологічну, силову та інформаційну безпеку, на тактичному – виробничо-технічну, кадрову, комерційну та правову безпеку, на стратегічному – інноваційно-технологічну, інтелектуальну, ринкову, екологічну та безпеку репутації	Журавель М. Ю. [32, с. 106]
складовими економічної безпеки є макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України» [33]
структура фінансової безпеки: 1) грошово-кредитна; 2) бюджетна; 3) податкова; 4) боргова; 5) банківська; 6) валютна; 7) інвестиційна; 8) фондова; 9) страхова	Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [34]

*Джерело: розроблено автором за [3, 23-34].*

служба, юридичний відділ) та ін. [35]. Така класифікація допомагає підкреслити роль та профільність різних осіб, відділів у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

До зовнішніх суб'єктів відносяться:

– недержавні організації (детективні агентства, охоронні служби, служби безпеки, пожежна служба; кадрові, консалтингові, страхові, аудиторські фірми, банківські установи, ін.);

– державні структури (державна служба охорони, правоохоронні органи, органи держуправління – законодавчі, виконавчі, судові);

– окремі органи, відомства, науково-освітні заклади.

Під впливом російської мови науковці часто вживають словосполучення «функціональні складові» (калька з рос. «составляющая»). Однак стилістична норма української мови – складова частина або складник. Тож пропонуємо замінити іменник складова на другий варіант, стилістично кращий.

Функціональні складники (частини) – це основні напрями економічної безпеки підприємства [36]. Вони суттєво відрізняються один від одного за змістом, набором критеріїв і способів забезпечення. Нами нараховано понад 20 складників, які поділяють на такі блоки (комплекси): внутрішньовиробничі та позавиробничі, фінансово- та соціально-економічні (табл. 6).

У найзагальнішому вигляді, до основних функціональних складників відносимо: фінансовий (в свою чергу, поділяється на грошово-кредитний, бюджетний, податковий, борговий, банківський, валютний, емісійний, інвестиційний, біржовий/фондовий, страховий, зовнішньоекономічний/міжнародний), кадровий (в т.ч. інтелектуальний, соціальний), політико-правовий, інформаційний (захист конфіденційної інформації, комерційної таємниці), виробничий/операційний (до якого належать ресурсний, техніко-технологічний, екологічний, енергетичний), фізичний (силовий/пожежний/майновий), ринковий (захищеність збутової діяльності, забезпечення конкурентоспроможності продукції та успішної позиції на ринку) та інтерфейсний (безпека взаємодії з контрагентами).

Щодо визначення співвідношення понять «фінансова безпека» та «економічна безпека», то остання категорія є значно ширшою і не можна допускати ототожнення «економічної безпеки» з «фінансово-економічною».

Фінансова безпека зумовлюється проведенням ефективного бюджетування, оптимізацією оподаткування, залученням необхідного обсягу інвестицій, раціональною дивідендною політикою, прибутковістю діяльності, оптимальним співвідношенням активів та пасивів.

Фінансова складова (фінансова безпека, безпека у фінансовій сфері) традиційно вважається вирішальною, бо є двигуном економічної системи в ринкових умовах господарювання [37]. Саме з цих причин фінансова безпека сама часто вивчається як окремий об'єкт управління. Науковці зазначають, що фінансова складова у системі економічної безпеки – найважливіша [38, с. 13], основна [26, с.28], домінуюча [39]. «Фінансово-економічна безпека» вживається задля підкреслення важливості фінансової складової.

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Таким чином, з'ясовано, що питання сутності та складу системи економічної безпеки підприємства ще не знайшло фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання. Запропоновано наступне трактування: система економічної безпеки підприємства – концептуальна категорія, яка визначає стратегічні рамки в управлінні загрозами і є сукупністю об'єктів, суб'єктів, функціональних складників, методики оцінювання та заходів (процесів, процедур) із забезпечення економічної безпеки організації, що використовуються підприємством/

Таблиця 6

## Класифікація складників системи економічної безпеки підприємства

Автор Складава	Ілляшенко С. Н.	Подлужна Н. А.	Глушенко С.В.	Турило А.М.	Покропивний С. Ф. [25]	Молодецька О. М. [31]	Шульга І.П. [41, с.18]	Геєць В.М. [42, с.125]	Алькема В.Г. [43, с.197]	Хринюк О.С. [17]
безпека проведення шпигунства			+							
виробнича/операційна			+	+						
екологічна	+	+					+	+		
енергетична										
інвестиційна				+						
інтелектуальна	+	+			+	+				+
інтерфейсна	+									
інформації та прийняття рішень			+							
інформаційна	+	+	+		+		+	+	+	+
кадрова	+	+			+	+	+	+	+	+
корпоративна						+				
кримінальна		+								
культурна			+							
менеджменту й кадрів			+							
політико-правова	+									
правова	+	+			+		+	+		+
ресурсна/ матеріало-сировинна		+					+			
ринкова	+		+			+				
силова/фізична	+				+	+		+	+	+
соціальна		+				+				
технічна/ техніко-технологічна	+	+			+	+		+	+	
технологічна							+	+	+	+
фінансова/фінансово-економічна	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
юридична			+							

Джерело: розроблено автором за [31, с. 195; 40, с. 410; 42, с.18; 43, с.125; 44, с. 197].

організацією/установою задля найповнішого гарантування захищеності. Фундаментальною основою ефективної системи економічної безпеки підприємства є наукова теорія безпекології (узгодженість експленарного,

теоретичного та методологічного базисів), визначена політика економічної безпеки підприємства (мета, цілі, завдання, функції, принципи і створення власної служби), стратегія (види стратегій, система цілей, тактика і оперативне реагування) та концепція ЕБП (загальні положення діяльності із забезпечення ЕБП). Надалі важливим є вивчення галузевих особливостей системи економічної безпеки підприємства, специфіки життєвого циклу тощо.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій, З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, С.О. Сасенко. - К.: Знання України, 2011. - 299 с.
2. Іванюта, Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 256 с.
3. Пономаренко, В.С. Концептуальні основи економічної безпеки: монографія / В.С. Пономаренко, С.В. Кавун; Харківський національний економічний університет. - Х.: Вид. ХНЕУ, 2008. - 255 с.
4. Козаченко, Г.В. Про деякі проблеми у сучасній економічній безпекології / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов // Управління проектами та розвиток виробництва. -2015. - № 3(55). - С. 6-18.
5. Ілляшенко, О.В. Механізм функціонування системи економічної безпеки підприємства: підхід до побудови / О.В. Ілляшенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. - 2014. - № 26(1). - С. 160-168.
6. Пригунов, П.Я. Особливості використання сучасних концепцій управління в системі забезпечення економічної безпеки підприємств / П.Я. Пригунов // Європейські перспективи. - 2013. - № 11. - С. 103-108.
7. Масляк, П.О. Системи і комплекси [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://tourlib.net/books\\_ukr/maslyak-rekr4-1.htm](http://tourlib.net/books_ukr/maslyak-rekr4-1.htm).
8. Про концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України: Постанова Ради Центральної спілки споживчих товариств України від 12.11.2008 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://www.uazakon.com/documents/date\\_3c/pg\\_gnguso.htm](http://www.uazakon.com/documents/date_3c/pg_gnguso.htm).
9. Вовк, В.В. Формування системи економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://confcontact.com/2014\\_04\\_25\\_ekonomika\\_i\\_menedgment/tom2/10\\_Vovk.htm](http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/10_Vovk.htm).
10. Прохорова, В.В. Управління економічною безпекою підприємств: монографія / В.В. Прохорова, Ю.В. Прохорова, О.О. Кучеренко. - Харків: УкрДАЗТ, 2010. - 282 с.
11. Захаров, О.І. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств / О.І. Захаров // Вчені записки університету «КРОК». - 2012. - № 32. - С. 80 - 86.
12. Мігус, І.П. Корпоративне управління в системі економічної безпеки акціонерних товариств України: монографія. / І.П. Мігус, Л.М. Худолій, М.П.Денисенко, С.П. Міхно. - Черкаси: ТОВ «Маклаут». - 2012. - 274 с.
13. Камлик, М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посібник. - К.: Атака, 2005. - 432с.
14. Єфімова, Г.В. Систематизація та ідентифікація загроз діяльності підприємства як передумова управління його економічною безпекою / Г.В. Єфімова, С.М. Марущак // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2013. - Вип. 1. - С. 77-84.
15. Локотецька, О.В. Використання системного підходу при дослідженні економічної безпеки підприємства / О.В. Локотецька // Технічний прогрес та ефективність виробництва. - 2011. - №8. - С. 197-202.
16. Адаменко, Т.М. Система економічної безпеки підприємства: підхід до формування / Т.М. Адаменко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. - 2013. - № 25(2). - С. 265-273.
17. Хринюк, О. С. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи / О.С. Хринюк, М.Р. Корчовна // Ефективна економіка. - 2015. - № 3.
18. Пашнюк, Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації / Л. Пашнюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2013. - №10(151). - С. 93- 96.
19. Куркин, Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия. - Днепропетровск: Арт-пресс, 2004. - 452 с.

20. Іванова, Н.С. Сучасні принципи забезпечення ефективної системи економічної безпеки підприємства / Н.С. Іванова // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2011. - Вип. 7(2). - С. 57-61.
21. Ботьботенко, І.В. Принципи організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності / І.В. Ботьботенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». - 2014. - Вип. 5. - Ч. 2. - С. 36-40.
22. Мойсеєнко, І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. - Львів, 2011. - 380 с.
23. Рудніченко, Є. М. Система економічної безпеки підприємства: структура та вимоги до елементів / Є.М. Рудніченко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: наук. журн. - Луганськ, 2012. - № 11, ч. 2. - С. 202-208.
24. Нусінова, О.В. Методологічні основи оцінювання економічної безпеки підприємств (на прикладі гірничо-збагачувальних комбінатів): дис. доктора екон. наук: 08.00.04 / Олена Володимирівна Нусінова. - К., 2012. - 433 с.
25. Покропивний, С.Ф. Економіка підприємства / С.Ф. Покропивний. - К.: КНЕУ, 2000. - 526с.
26. Плєскач, В.Л. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку / В.Л. Плєскач, А.В. Кулик // Фінанси України. - 2009. - № 10. - С. 27-35.
27. Кравчук, П.Я. Формування системи корпоративної безпеки: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Павло Ярославович Кравчук. - Тернопіль, 2006. - 232 с.
28. Шимановська-Діанич, Л.М. Системний підхід до управління безпекою підприємства / Л.М. Шимановська-Діанич, Д.В. Бульченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер.: Економічні науки. - 2010. - № 1. - С. 111-116.
29. Фроленко, О.М. Маркетинговий механізм формування системи економічної безпеки підприємства / О.М. Фроленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. - 2014. - Вип. 6 (3). - С. 206-208.
30. Гарічева, С.Ю. Система економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://thesis.at.ua/publ/menedzhment\\_rozvitok\\_teorija\\_ta\\_praktika/garicheva\\_s\\_ju\\_sistema\\_ekonomichnoji\\_bezpeki\\_pidpriemstva/5-1-0-52](http://thesis.at.ua/publ/menedzhment_rozvitok_teorija_ta_praktika/garicheva_s_ju_sistema_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstva/5-1-0-52).
31. Молодецька, О.М. Сучасні підходи до класифікації складових економічної безпеки підприємства / О.М. Молодецька // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. - 2009. - № 6. - С. 194-198.
32. Журавель, М.Ю. Ключові задачі економічної безпеки підприємства / М.Ю. Журавель, Т.В. Полозова, О.В. Стороженко // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. - 2014. - № 7. - С. 105-112.
33. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/ME131588.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html).
34. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>
35. Кравчук А.Ю. Система управління методичним забезпеченням економічної безпеки на підприємстві / А.Ю. Кравчук, Т.Л. Кліменко // Ефективна економіка. - 2010. - № 9.
36. Штамбург, Н.В. Складові економічної безпеки підприємства / Н.В. Штамбург // Наука молода. - 2011. - №1(4). - С. 490-496.
37. Давидюк, Т.В. Фінансово-економічна безпека або фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід / Т.В. Давидюк // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. - 2013. - Вип. 1. - С. 39-52.
38. Данилишин, Т.Р. Фінансова безпека як складова економічної безпеки підприємств / Т.Р. Данилишин, Ж.В. Галак // Економікс. - 2010. - № 12. - С. 13-15.
39. Сорока, Л.С. Обліково-інформаційна система в управлінні економічною безпекою для різних поведінкових моделей підприємства / Л.С. Сорока // Облік і фінанси. - 2013. - № 1 (59). - С. 51-55.
40. Лебідь, І.О. Дослідження структури економічної безпеки акціонерних товариств / І.О. Лебідь // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. - 2013. - Вип. 10 (3). - С. 406-411.

41. Шульга, І.П. Економічна безпека емісійної діяльності акціонерних товариств: монографія / І.П. Шульга – Черкаси: Вид-во ТОВ «Маклаут», 2010. – 425 с.
42. Геєць, В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М. Геєць. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
43. Менеджмент безпеки держави, регіону, підприємства: проблеми і виклики сьогодення: монографія / В.Г. Алькема, І.Г. Бабець, З.Б. Живко, Г.В. Козаченко, М.І. Копитко; За заг. ред. З.Б. Живко, І.Г. Бабець.– Львів : Ліга-Прес, 2015.– 345 с.
44. Дуб, Б.С. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, структура, значення // Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: тези IV Міжнар. науково-практ. конференції (24–25 лист. 2016 р.). – Житомир : ЖДТУ, 2016. – 505 с. – С. 63-65.

Рецензент статті  
д.е.н., проф. Ляшенко О.М.

Стаття рекомендована до  
публікації 25.11.2016 р.

**УДК 005.22:005.336.4**

**Н.Є. Ляшенко**

### **ЕЛЕКТРОННЕ ПОРТФОЛІО ЯК ЗАСІБ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ФІРМИ**

Виконано аналіз електронного портфоліо компанії або робітника як засобу формалізації людського капіталу фірми та запропоновано методику його оцінки для менеджменту у цілях управлінського обліку. Запропоновано класифікацію е-портфоліо. Табл. 3, дж. 22.

Ключові слова: Е-портфоліо, людський капітал, веб-портфоліо, сайт, клієнтський капітал, глобальне портфоліо, інтелектуальний капітал, комерційне е-портфоліо

JEL C52

**Постановка проблеми та її зв'язок з науковими завданнями.** У зв'язку з процесами глобалізації і розвитком Інтернет, який у останні роки став потужним середовищем для розвитку та просування бізнесу, стає питання про пошук більш ефективних засобів вимірювання людського капіталу. Профілі користувачів у соціальних медіа, таких як Фейсбук, Твіттер, Інстаграм, все частіше використовуються для просування власних підприємницьких ідей та продажу товарів. Якщо людина має статтю про себе у Вікіпедії у контексті своєї професійної діяльності або її ім'я опиняється на перших рядках пошукового запиту у Гугл, Яндекс або іншої пошукової системи, можна говорити про її популярність, тобто високу вартість її людського капіталу.

На відміну від інших активів організації, таких як обладнання, будинки, продовольчі запаси, які Жак Фитц-Енц називає інертними [1], людина має здатність до набуття і постійного зрощування своєї цінності в організації. Ця цінність набувається з часом і досвідом, стрімко зростає з набуттям нових компетенцій у періоди підвищення кваліфікації та самонавчання. Тому ключ до підтримки постійного зростання прибутковості бізнесу полягає у продуктивності її робочої сили. Задачами менеджменту у цьому контексті є відстеження та формалізація людського капіталу у звітності для цілей управлінського обліку.

**Мета статті** проаналізувати електронне портфоліо компанії або окремих робітників як засіб формалізації людського капіталу фірми та запропонувати методику його оцінювання.